

॥ श्रीबदरीनाथायनमः ॥

श्रीबदरिकाश्रममाहात्म्यारम्भः

प्रथमोऽध्यायः

बदरिकाश्रमस्यसर्वतीर्थाधिकत्ववर्णनम्

शौनक उवाच

सूतसूतमहाभाग! सर्वधर्मविदाम्बर !। सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञ! पुराणे परिनिष्ठित !॥ १॥
व्यासःसत्यवतीपुत्रोभगवान्विष्णुख्ययः। तस्ययत्प्रियशिष्यस्त्वंत्वत्तोवेत्तानकश्चन
प्राप्ते कलियुगे घोरे सर्वधर्मबहिष्कृते । जना वै दुष्टकर्माणः सर्वधर्मविवर्जिताः ॥
भुद्रायुः भुद्रप्राणबलवीर्यतपः क्रियाः । अयमनिरताः सर्वे वेदशास्त्रविवर्जिताः ॥
तीर्थाटनतपोदानहरिभक्तिविवर्जिताः । कथमेवमल्पकानामुद्धारोऽल्पप्रयत्नतः ॥ ५ ॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणामुत्तमं तथा । मुमुक्षूणां कुतः सिद्धिःकुत्रवाऋपिसञ्चयः
कुत्रवाऽल्पप्रयत्नेन तपोमन्त्राश्च सिद्धिदाः । कुत्र वा वसतिश्रीमाञ्जगतामीश्वरेश्वरः

भक्तानामनुरक्तानामनुग्रहकृपालयः ॥ ७ ॥

एतदन्यच्च सर्वं मे परार्थकप्रयोजनम् । ब्रूहि भद्राय लोकानामनुग्रहविचक्षण ! ॥ ८ ॥

सूत उवाच

साधुसाधुमहाभाग! भवान्परहिते रतः । हरिभक्तिकृतासक्तिप्रक्षालितमनोमलः ॥ ९ ॥

अथ मे देवकीपुत्रो हृत्पद्ममधिरोहति । प्रसङ्गात्तव विप्रर्षे! दुर्लभः साधुसङ्गमः ॥ १० ॥

हरति दुष्कृतसञ्चयमुत्तमां गतिमलं तनुते तनुमानिनाम् ।

अधिकपुण्यवशादवशात्तमनां जगति दुर्लभसाधुसमागमः ॥ ११ ॥

हरति हृदयवन्धं कर्मपाशादिदानां वितरति पद्मचूर्णैरपजल्पकभाजाम् ।

जननमरणकर्मश्रान्तविश्रान्तिहेतुस्त्रिजगति मनुजानां दुर्लभः सत्प्रसङ्गः ॥

सूत उवाच

अर्थप्रश्नःपुरासाधो! स्कन्देनाऽकारिसर्वतः । कैलाशशिखरेरस्यऋषीणां परिशृण्वन्ताम्

पुरतो गिरिजाभर्तुः कर्तुं निःश्रेयसं सताम् ॥ १३ ॥

स्कन्द उवाच

भगवन्सर्वलोकानां कर्त्ता हर्त्ता पिता गुरुः । क्षेमाय सर्वजन्तूनां तपसेकृतनिश्चयः ॥

कलिकाले ह्यनुप्राप्ते वेदशास्त्रविवर्जिते । कुत्र वा वसति श्रीमान्भगवान्सात्वतांपतिः

क्षेत्राणि कानि पुण्याणि तीर्थाणिसंस्तिरस्तथा । केनवाप्राप्यतेसाक्षाद्भगवान्भुसूदनः

श्रद्धधानाय भगवन्कृपया वद मे पितः ॥ १६ ॥

श्रीमहादेव उवाच

बहूनि सन्ति तीर्थाणि क्षेत्राणि च पडानन ! हरिवासनिवासैकपराणि परमार्थिनाम्

काम्यानि कानिचित्सन्ति कानिचिन्मुक्तिदान्यपि ।

इहाऽमुत्रार्थदान्येव बहुपुण्यप्रदानि वै ॥ १८ ॥

गङ्गा गोदावरीरेवातपतीयमुनासरित् । क्षिप्रा सरस्वतीपुण्या गौतमीकौशिकीतथा

कावेरी ताप्रपर्णी च चन्द्रभागा महेन्द्रजा । चित्रोत्पला वेत्रवती सरयूःपुण्यवाहिनी

चर्मण्वती शतद्रुश्च पयस्विन्यत्रिसम्भवा ।

प्रथमोऽध्यायः] * बदरिकाश्रमस्यसर्वतीर्थाधिकत्ववर्णनम् *

गण्डिका बाहुदा सर्वाः पुण्याः सिन्धुः सरस्वती ॥ २० ॥

भुक्तिमुक्तिप्रदाश्चैताः सेव्यमाना मुहुर्मुहुः ।

अयोध्याद्वारिका काशी मथुराऽवन्तिका तथा ॥ २१ ॥

कुरुक्षेत्रं रामतीर्थं काशी च पुरुषोत्तमम् । पुष्करं दक्षुरं क्षेत्रं वाराहं विधिनिर्मितम् ॥

वदन्याख्यं महापुण्यं क्षेत्रं सर्वार्थसाधनम् ॥ २३ ॥

अयोध्यां विधिवद्गृष्ट्वा पुरीं मुक्त्यैकसाधनीम् ।

सर्वपापविनिर्मुक्ताः प्रयान्ति हरिमन्दिरम् ॥ २४ ॥

विविधविष्णुनिषेवणपूर्वकाचरितपूजननर्तनकीर्तनाः ।

गृहमपास्य हरेरनुचिन्तनाजितगृहाजितमृत्युपराक्रमाः ॥ २५ ॥

स्वर्गद्वारे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा रामालयं शुचिः । न तस्यकृत्यंपश्यामिकृतकृत्योभवेद्यतः

द्राविण्यां हरिःसाक्षात्स्वालयं नैव मुञ्चति । अद्यापिभवनंकैश्चित्पुण्यवद्भिःप्रदृश्यते

गोमत्यां तु नरः स्नात्वा दृष्ट्वा कृष्ण मुखाम्बुजम् ।

मुक्तिःप्रजायते पुंसो विना साङ्ख्यं पडानन ! ॥ २८ ॥

अर्मावरुणयोर्मध्ये पञ्चक्रोश्यां महाफलम् । अमरा मृत्युमिच्छन्तिकाकथादतरेजनाः

मणिकर्ण्यां ज्ञानवाप्यांविष्णुपादोदकेतथा । हृदे पञ्चनदेस्नात्वानमातुः स्तनपोभवेत्

प्रनङ्गेनापि विश्वेशं दृष्ट्वा काश्यांपडानन ! मुक्तिःप्रजायतेपुंसांजन्ममृत्युविवर्जिता

बहुना किमिहोक्तेन नैतत्क्षेत्रसमं क्वचित् । तपोपवासनिरतो मथुरायां पडानन !

जन्मस्थानं समासाद्य सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३२ ॥

विश्रान्तितीर्थं विधिवत्स्नात्वा कृत्वा तिलोदकम् ।

पितृनुदुर्भृत्य नरकाद्विष्णुलोकं प्रगच्छति ॥ ३३ ॥

यदि कुर्यात्प्रमादेनपातकं तत्र मानवः । विश्रान्तेस्नानमासाद्यभस्मीभवतितत्क्षणात्

अनन्यां विधिवत्स्नात्वाशिप्रायांमाश्रवेनराः । पिशाचत्वंनपश्यन्तिजन्मातरशन्तरपि

कोटितीर्थे नरःस्नात्वाभोजयित्वाद्विजोत्तमान् । महाकालं हरंदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते

मुक्तिक्षेत्रमिदं साक्षान्मम लोकं कसाधनम् । दानाद्गृहिताहानिर्गिहलोके परत्र च ॥

कुरुक्षेत्रे रामतीर्थं स्वर्णं दत्त्वा स्वशक्तितः ।

सूर्योपरागे विधिवत्स नरो मुक्तिभागभवेत् ॥ ३८ ॥

ये तत्र प्रतिगृह्णन्ति नरा लोभवशङ्कताः । पुरुषत्वं न तेषां वैकल्पकोटिशतैरपि ॥
हरिक्षेत्रे हरिद्वष्ट्रा स्नात्वा पादोदके जनः । सर्वपापविनिर्मुक्तो हरिणा सह मोदते ॥

खगगणा विविधा निवसन्त्यहो ऋषिगणाः फलमूलदलाशनाः ।

पवनसंयमनक्रमनिर्जितेन्द्रियपराक्रमणा मुनयस्त्विह ॥ ४१ ॥

विष्णुकाञ्च्यां हरिः साक्षाच्छिवकाञ्च्यां शिवः स्वयम् ।

अभेदादुभयोर्भक्त्या मुक्तिः करतले स्थिता ।

विभेदजननापुंसां जायते कुत्सिता गतिः ॥ ४२ ॥

सकृद्द्वष्ट्रा जगन्नाथं मार्कण्डेयहृदे प्लुतः । विनाज्ञानेन योगेन न मातुः स्तनपोभवेत्
रोहिण्यामुदधौ स्नात्वा इन्द्रद्युम्नहृदे तथा । भुक्त्वानिवेदितं विष्णोर्वैकुण्ठे वसतिलभेत्
दशयोजनविस्तीर्णं क्षेत्रं शङ्खोपरि स्थितम् । चतुर्भजत्वमायान्तिकीटा अपिन संशयः

कार्तिक्यां पुष्करे स्नात्वा श्राद्धं कृत्वा सदक्षिणम् ।

भोजयित्वा द्विजान्भक्त्या ब्रह्मलोके महीयते ॥ ४६ ॥

सकृत्स्नात्वाहृदे तस्मिन्पुं द्रष्टुसमाहितः । सर्वपापविनिर्मुक्तो जायते द्विजसत्तमः
पृथिव्यं सहस्राणि योगाभ्यासेन यत्फलम् ।

सौकरे विधिवत्स्नात्वा पूजयित्वा हरिं शुचिः ॥ ४८ ॥

सप्तजन्मकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति । तीर्थराजं महापुण्यं सर्वतीर्थनिषेवितम् ॥

कामिनां सर्वजन्तूनामीप्सितं कर्मभिर्भवेत् ।

वेण्यां स्नात्वा शुचिर्भूत्वा कृत्वा माधवदर्शनम् ।

भुक्त्वा पुण्यवतां भोगानन्ते माधवतां व्रजेत् ॥ ५० ॥

माघे मासि नरः स्नात्वा त्रिवेण्यां भक्तिभाविता ।

वद्रीकीर्तनात्पुण्यं तत्समाप्नोति मानवः ॥ ५१ ॥

दशाश्वमेधिकं तीर्थं दशयज्ञफलप्रदम् । संक्षेपात्कथितं पुत्र! किं भूयः श्रोतुमिच्छसि

प्रथमोऽध्यायः] * विशालारूपेण वद्रीशमहत्त्ववर्णनम् *

३८५

स्कन्द उवाच

वद्व्याख्यं हरेः क्षेत्रं त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् । क्षेत्रस्य स्मरणादेव महापातकिनो नराः
विमुक्तकिल्बिषाः सद्यो मरणान्मुक्तिभागिनः ॥ ५३ ॥

अन्यतीर्थं कृतं येन तपः परमदारुणम् । तत्समा वद्रीयात्रा मनसाऽपि प्रजायते ॥
बहूनि सन्ति तीर्थानि दिवि भूमौ रसातले । वद्रीसदृशं तीर्थं न भूतं न भविष्यति
अश्वमेधसहस्राणि त्रायुभोज्ये च यत्फलम् । क्षेत्रान्तरे विशालायां तत्फलं क्षणमात्रतः
कृते मुक्तिप्रदा प्रोक्ता त्रेतायां योगसिद्धिदा ।

विशाला द्वापरे प्रोक्ता कलौ वद्रीकाश्रमः ॥ ५७ ॥

स्यूलसूक्ष्मशरीरं तु जीवस्य वसतिस्तथम् । तद्विनाशयति ज्ञानाद्विशालातेन कथ्यते
अमृतं स्रवते या हि वद्रीतस्यो गतः । वद्री कथ्यते प्राज्ञैर्ऋषीणां यत्र सञ्चर्यते ॥
त्यजेत्सर्वाणि तीर्थानि काले काले युगे युगे ।

वद्रीं भगवान्विष्णुर्न मुञ्चति कदाचन ॥ ६० ॥

सर्वतीर्थावगाहेन तपोयोगसमाधितः । तत्फलं प्राप्यते सम्यग्बद्रीदर्शनाद् गुह्यं ॥ ६१ ॥
पृथिव्यं सहस्राणि योगाभ्यासेन यत्फलम् । वाराणस्यां दिनैकेन तत्फलं वद्रीगतौ
तीर्थानां वसतिर्यत्र देवानां वसतिस्तथा । ऋषीणां वसतिर्यत्र विशालातेन कथ्यते

इति श्रीस्कान्दे महापुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णवखण्डे

वद्रीकाश्रममाहात्म्ये शिवकार्तिकेयसम्वादे वद्रीकाश्रमस्य

सर्वतीर्थाधिकत्ववर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽध्यायः

अग्निर्कृतभगवत्स्त्ववर्णनम्

स्कन्द उवाच

कथमेतत्समुत्पन्नकैर्वा क्षेत्रं निषेवितम् । कोवातस्याऽप्यधीशः स्यादेतद्विस्तरतो वद

शिव उवाच

अनादिसिद्धमेतत्तु यथा वेदा हरेस्तनूः । अधिष्ठाता हरिः साक्षान्नारदाद्यैर्निषेवितम् ।
पुराकृतयुगस्याऽऽदौ स्वीयां दुहितरं विधिः । रूपयौवनसम्पन्नांसतां यमितुमुद्यतः
तं दृष्ट्वा तादृशं रोषाच्छिरः खड्गेन पञ्चधा । चिच्छेदाऽहं कपालं तद्ब्रह्महत्यासमुद्यते
हस्ते कृत्वा जगामाऽऽशुतत्रतीर्थानि सेवितुम् । दिवि भूमौ च पाताले तपश्चरणपूर्वकम्
न गता ब्रह्महत्या मे कपालं तादृशं करे । तदा वैकुण्ठमगमं द्रष्टुं लक्ष्मीपतिं हरिम्
चिनयावनतो भूत्वा नमस्कृत्य पुनः पुनः । सर्वमाख्यातवांस्तस्मै ध्यसनं करुणात्मने
तस्योपदिष्टमादाय बदरीं समुपागतः । तत्क्षणाद्ब्रह्महत्या मे वेपमाना मुहुर्मुहुः ॥८॥
अन्तर्हितं कपालं तत्कराद्विगलितं मम । ततः प्रभृति तत्क्षेत्रं पार्वत्या सह सादरम् ।

तिष्ठामि तपआस्थाय ऋषीणां प्रीतिमावहन् ।

वाराणस्यां यथा प्रीतिः श्रीशैलशिखरे तथा ॥ १० ॥

कैलाशे शिवया सार्द्धं ततोऽनन्तगुणाधिका ।

अन्यत्रमरणान्मुक्तिः स्वधर्मविधिपूर्वकात् ॥ ११ ॥

बदरीदर्शनादेव मुक्तिः पुंसां करे स्थिता ।

हरेश्चरणसान्निध्यं यत्र वैश्वानरः स्वयम् ॥ १२ ॥

तत्र केदाररूपेण मम लिङ्गं प्रतिष्ठितम् । केदारदर्शनात्स्पर्शादूर्चनाद्भक्तिभावतः ॥
कोटिजन्मकृतं पापं भस्मीभवति तत्क्षणात् । कलामात्रेण तिष्ठामि तत्र क्षेत्रे विशेषतः

कला पञ्चदशैवाऽत्र मूर्तिमध्ये ह्यवस्थितम् ॥ १५ ॥

द्वितीयोऽध्यायः] * अग्निप्रश्नाप्रतिव्यासोत्तरवर्णनम् *

३८७

जितकृतान्तभयाः शिवयोगिनः कृतमृगाजिनकृत्तिसुवाससः ।

वरचिभूतिजटान्वितभूषणाः स्वयमुपासत एव जटाधरम् ॥ १६ ॥

फलदलाम्बुसमीरणतोषिताः शिवमनोजितमृत्युपरिश्रमाः ।

गिरिवरस्थितनिर्जितमानसाः प्रसरनिर्मलबुद्धिमहोदयाः ॥ १७ ॥

कमलकोमलकान्तिमुखाम्बुजाः शिवकृपाजितनिर्भरवैरिणः ।

करधृताञ्जलिमौलिशिवेक्षणाः शिवमुपासत एव निशामुखे ॥ १८ ॥

करधृतजपमालाः शान्तिसन्तोषभाजः कृतनतिपरनित्यप्रार्थनाश्चन्द्रमौलौ

हरचरणसरोजध्यानविज्ञानमूर्तिव्यथितजनमनोजाः सर्वभावाभितान्तम् ॥

वाराणस्यां मृतानां च तारकं ब्रह्मसञ्ज्ञकम् । जनानां पूजनान्तत्र समलिङ्गस्य जायते
वर्द्धितार्थं परिभ्राजद्भगवच्चरणान्तिके । केदाराख्यं महालिङ्गं दृष्ट्वा नो जन्मभागभवेत्

स्कन्द उवाच

कथं वैश्वानरः श्रमान्सर्वलोकैककारणम् । बदरीमनुसन्तस्थो तन्मे वद महामते ॥

शिव उवाच

पुग समाजः समभूद्वर्षीणामूर्ध्वरेतसाम् । गङ्गा भगवती यत्र कालिन्द्या सह सङ्गता
दशाश्वमेधिकं नाम तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् । बभूव तत्र भगवान्हुतभुक्प्रश्रयानतः

सृषीणामग्रतः स्थित्वा प्रष्टुं समुपचक्रमे ॥ २४ ॥

वैश्वानर उवाच

दृष्ट्वा दृष्ट्वै कद्वृजानां भवन्तो ब्रह्मचित्तमाः । दीनार्थं करुणापूर्णा हृदयार्द्रा दयालवः ॥

सर्वदुर्मक्षणेद्भूतपातकालिप्तचेतसः ।

कथं स्यान्निरयान्मुक्तिर्मम ब्रह्मविदुत्तमाः ॥ २६ ॥

सर्वेषामृषिवर्याणामाजगाम मुनीश्वरः । गङ्गाऽभसि समाप्लुत्य वाक्यं चेदमुवाच ह

व्यास उवाच

अस्त्येकः परमोपायो भवतः पापनिष्कृतौ । सर्वभक्षाल्यदोषस्य बदरीं शरणं श्रय
यत्राऽऽस्ते भगवान्साक्षाद्देवदेवो जनार्दनः । भक्तानामप्यभक्तानामग्रहा मधुसूदनः

तत्र गङ्गाऽम्भसि स्नात्वाकृत्वा प्रदक्षिणां हरेः । दण्डवत्प्रणिपातेन सर्वपापक्षयो भवेत्
ततो व्यासमुखाच्छ्रुत्वा ऋषीणामनुवादतः । उत्तराभिमुखो वह्निर्गन्धमादनमाययौ
ततो बदरिकां प्राप्य स्नात्वा गङ्गाऽम्भसि स्वयम् ।
नारायणश्रमं गत्वा नत्वा प्रोवाच भक्तिमान् ॥ ३२ ॥

अग्निरुवाच

विशुद्धविज्ञानघनं पुराणं सनातनं विश्वसृजां पतिं गुरुम् ।
अनेकमेकं जगदेकनाथं नमाम्यनन्ताश्रितशुद्धबुद्धिम् ॥ ३३ ॥
मायामयीं शक्तिमुपेत्य विश्वकर्त्तारमुद्दिश्य रजोपयुक्तम् ।
सत्त्वेन चाऽस्य स्थितिहेतुमुग्रमथो तमोभिर्प्रसितारमीडे ॥ ३४ ॥
अविद्यया विश्वविमोहिताऽऽत्मा विद्यैकरूपं विततं त्रिलोक्याम् ।
विद्याश्रितत्वात्सकलज्ञमीशं त्वविद्यया जीवमहं प्रपद्ये ॥ ३५ ॥
भक्तेच्छयाऽऽविष्कृतदेहयोगमाभोगभोगार्पितयोगयोगम् ।
कौशेयपीताम्बरजुष्टशक्तिं विचित्रशक्त्यष्टमयेष्टमीडे ॥ ३६ ॥
अथ प्रसन्नो भगवांस्तुतः सर्वैर्हृदिस्थितः ।
प्रोवाच मधुरं वाक्यं पावकं पावनार्थिनम् ॥ ३७ ॥

श्रीनारायण उवाच

वरं वरय भद्रन्ते वरदोऽहमुपागतः । स्तवेनाऽनेन तुष्टोऽस्मि विनयेन तवाऽनवः ॥

अग्निरुवाच

ज्ञातं भगवता सर्वं यदर्थमहमागतः । तथाऽपि कथयाम्येतद्दीश्वराज्ञानुपालनम् ॥ ३८ ॥
सर्वभक्षो भवाम्येव निष्कृतिस्तु कथम्भवेत् । अत्यन्तभयसम्पत्तिं रेतस्माज्जायतेमम

श्रीनारायण उवाच

क्षेत्रदशनमात्रेण प्राणिनां नास्तिपातकम् । मत्प्रसादात्पातकंतु त्वयिमाऽस्तुकदाचन
ततः प्रभृति भूतात्मा पावकः सर्वतो भृशम् ।
कलयाऽवस्थितश्चाऽत्र सर्वदोषविवर्जितः ॥ ४२ ॥

तृतीयोऽध्यायः]

* अग्नितीर्थमाहात्म्यवर्णनम्

३८९

य एतत्प्रातरुत्थायशृणोति श्रावयेच्छुचिः । अग्नितीर्थकृतस्नानं फलमप्राप्त्यसंशयम्
इति श्रीस्कान्दे महापुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णवखण्डे
श्रीबदरिकाश्रममाहात्म्येऽग्निकृतभगवत्स्तुतिवर्णनं नाम
द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

तृतीयोऽध्यायः

अग्नितीर्थनारदशिलामार्कण्डेयशिलामाहात्म्यवर्णनम्

स्कन्द उवाच

भगवन्सर्वभूतेषु सर्वधर्मविशारद ! । अग्नितीर्थस्य माहात्म्यं कृपया वद मे पितः ॥

शिव उवाच

अतिगुह्यतमं तीर्थं सर्वतीर्थनिपेक्षितम् । संक्षेपात्कथयाम्येतत्तत्त्वाऽऽदरवशादहम् ॥ २ ॥
महापातकिनोयेच अतिपातकिनस्तथा । स्नानमात्रेण शुद्ध्यन्ति विनाऽऽयासेन पुत्रकः
प्रायश्चित्तेन यत्पापं न गच्छेन्मरणान्तिकम् । स्नानमात्रेण तीर्थस्य पावकस्य विशुद्ध्यति
अत्यन्तमलसम्बद्धं यथाशुद्ध्यति हाटकम् । तथा अग्नितीर्थमासाद्य देहीपापं विशुद्ध्यति
कुशाग्रेणोद्विन्दुं च पीत्वा वर्षत्रयं नरः । अन्यक्षेत्रे तपः कृत्वा तदत्र स्नानमात्रतः
ब्राह्मणान्भोजयित्वाऽस्मिन् यथाविभवसम्भवैः । द्रिद्रताकुलेतेषां न कदाचित्प्रजायते
उपवासेन यः प्राणान्वह्ति तीर्थे त्यजेन्नरः । स भिन्वासूर्यलोकादीन् विष्णुलोकं प्रपद्यते
चान्द्रायणसहस्रेस्तु कृच्छ्रैः कोटिभिरेव च । यत्फलं लभते मर्त्यस्तत्स्नानाद्बहिर्तीर्थतः
पञ्चधा ये प्रकुर्वन्ति पापमस्मिन् रडानन ! । जपेन पवनायामैर्विशुद्धिरिति मे मतिः ॥
ज्ञानेन मोहवशतः पापं कुर्वन्ति येऽधमाः । पैशाचीं योनिमायान्ति यावदिन्द्राश्चतुर्दश
अनाश्रमी चाश्रमी वा यावद्देहस्य धारणम् । न तीर्थे पावके कुर्यात्पातकं बुद्धिपूर्वकम्
स्नानं दानं जपो होमः सन्ध्या देवार्चनं तथा ।

अत्राऽनन्तगुणं प्रोक्तमन्यतीर्थात्पडानन ॥ १३ ॥

बहूनि सन्ति तीर्थानि पावनानि महान्त्यपि । वह्नितीर्थसमं तीर्थं नभूतं न भविष्यति
न ब्रह्मा न शिवः शेषो न देवान् च तापसाः । शक्नुवन्ति फलं नाऽलं वक्तुं पावकतीर्थजम्
किं तेषां बहुभिर्यज्ञैः किं दानैर्नियमैर्यमैः । येषां पावकतीर्थेऽस्मिन् स्नानं दशदिनम् भवेत्

उपवासेन यः प्राणान्वह्नितीर्थे जयेन्नरः ।

उपवासत्रयं कृत्वा पूजयित्वा जनार्दनम् ।

नरः पावकतीर्थेऽस्मिन् स भवेत्पावकोपमः ॥ १७ ॥

शिलापञ्चकमध्यस्थं सान्निध्यं नित्यता हरेः । तत्रैव पावकं तीर्थं सर्वपापप्रणाशनम्

स्कन्द उवाच

कथं तत्र शिलाः पञ्च केन वा तत्र निर्मिताः । किंपुण्यं किं फलं तासां वक्तुमर्हस्यशेषतः ?

शिव उवाच

नारदी नारसिंही च वाराही गारुडी तथा ।

मार्कण्डेयीति विख्याताः शिलाः सर्वार्थसिद्धिदाः ॥ २० ॥

नारदो भगवांस्तेपे तपः परमदारुणम् । दर्शनार्थं महाविष्णोः शिलायां वायुभोजनः
षष्ठिवर्षसहस्राणि शिलायां वृक्षवृत्तिमान् । तदाऽसौ भगवान्विष्णुस्तत्र ब्राह्मणरूपधृक्
जगाम पुरतस्तस्य कृपया मुनिसत्तमम् । उवाच वचनं चारु किमिति क्लिश्यते हृषी

किं वा तवेप्सितं ब्रूहि तपसा क्षीणकल्मष ॥

नारद उवाच

को भवान्विजनेऽरण्ये ममानुग्रहतत्परः । मनःप्रसन्नतामेति दर्शनात्ते द्विजोत्तम ॥ २४ ॥

इत्युक्तो नारदेनाऽसौ शङ्खचक्रगदाधरः । पीताम्बरलसत्पद्मवनमालाविभूषणः ॥ २५ ॥

श्रीवत्सकौस्तुभभ्राजत्कमलाविमलालयः ।

सुनन्दनप्रमुख्यैः स स्तूयमानो जनार्दनः ॥ २६ ॥

दर्शयामास रूपं स्वं नारदाय कृपादितः । तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय तनुं प्राण इवाऽऽगतः

कृताञ्जलिपुटो भूत्वा नमस्कृत्य पुनः पुनः । तुष्टाव प्रणतो भूत्वा जगतामीश्वरेश्वरम्

नारद उवाच

यः सर्वसाक्षी जगतामश्रीश्वरो भक्तेच्छया जातशरीरसम्पदः ।

कृपा महाम्भोनिधिराश्रितानां प्रसीदतां पावनदिव्यमूर्तिः ॥ २६ ॥

हिताय लोकस्य सतां पुनर्भनः सुतोपपायाऽचिरमुत्कलादिभिः ।

प्रसन्नलीलाहसितावलोकनः प्रसीदतां सत्त्वनिकायमूर्तिमान् ॥ २७ ॥

कन्दर्पलावण्यविलाससुन्दरः प्रसन्नगम्भीरगिरेन्दिरोत्सवः ।

स्वमाश्रितानां वरकल्पपादपः प्रसीदतां दीनदयार्द्रमानसः ॥ २८ ॥

यद्दुष्प्रियाश्चार्चननिर्मलान्तरा ज्ञानासिना शातितबन्धहेतवः ।

विन्दन्ति यद्ब्रह्मसुखं गतकृमाः प्रसीदतां दीनदयार्द्रमानसः ॥ २९ ॥

संसारवाराश्विधिवद्भसेतुर्यः सृष्टिपालान्तविधानहेतुः ।

उपान्तनामा गुणलब्धमूर्तिः प्रसीदतां ब्रह्मसुखानुभूतिः ॥ ३० ॥

य इन्द्रियाधिष्ठितभूतसूक्ष्माद्विकासहेतुर्द्युतिमद्रष्टिः ।

जीवात्मतां गच्छति मायया स्वया स एक ईशो भगवन्प्रसीदताम् ॥ ३१ ॥

स्वदृग्गुणैर्येन विलिप्यते महान्गुणाश्रयं येन च पाञ्चभौतिकम् ।

एकोऽपि नानागुणसम्प्रयुक्तः प्रसीदतां दीनदयालुवर्गः ॥ ३२ ॥

यस्याऽनुवर्तिनो देवा विपदां पदमम्बुधिम् ।

कृत्वा वत्सपदं स्वर्गो निरातङ्का वसन्ति हि ॥ ३३ ॥

नमस्ते वासुदेवाय नमः सङ्कर्षणाय च । प्रद्युम्नायाऽनिरुद्धाय सर्वभूतात्मने नमः ३७

अथ मे जीवितं धन्यमथ मे सफलं तपः । अथ मे सफलं ज्ञानं दर्शनात्ते जनार्दन ॥

श्रीभगवानुवाच

तुष्टोऽहं तपसाऽनेन स्तोत्रेण तव नारद । त्वत्तोभक्तो न मे कश्चित्त्रिपुलोकेषु विद्यते

वरं वरय भद्रं ते वरदोऽहं तवाग्रतः । मद्दर्शनात्ते कामः स्यात्संसिद्धो विद्धि नारद ।

नारद उवाच

वरदो यदिमे देव वराहो यदिवाऽप्यहम् । भक्तिं तवपदाम्भोजे निश्चलां देहिमे विभो ।

मच्छिलासन्निधानं च न त्याज्यते कदाचन । मत्तीर्थदर्शनात्स्पर्शात्स्नानादाचमनात्तथा
देहेन युज्यते देहस्तृतीयस्तु वरो मम ॥ ४२ ॥

श्रीभगवानुवाच

एवमस्तु तव स्नेहात्तव तीर्थं वसाम्यहम् । चराचराणां जन्तूनां विदेहाय न संशयः
एवमुक्त्वा हरिः साक्षात्तत्रैवाऽन्तरधीयत । नारदोऽपिमहातेजादिनानि कतिचित्सह
वदरीमावसन्हृष्टो ययौ मधुपुरीं ततः ॥ ४३ ॥

स्कन्द उवाच

मार्कण्डेयशिलायास्तुमहिमानं वदस्व मे । किमुप्यं किफलंतस्याः सञ्ज्ञाचतादृशीकथम्
शिव उवाच

पुरा त्रेतायुगस्यान्ते मृकण्डुतनयो महान् । स्वल्पायुरं निजं ज्ञात्वा जजाप परमं जपम्
द्वादशाक्षरमन्त्रेण पूजितो हरिरव्ययः । सप्तकल्पायुषं ज्ञात्वा तत्रैवाऽन्तरतो ययौ
मार्कण्डेयस्ततः श्रुत्वा तीर्थाटनपरिश्रमम् । दर्शनं नारदस्याऽऽसीन्मथुरायां पडाननं
पूजितो वन्दितस्तेन नारदो मुनिसत्तमः । कथयामास माहात्म्यं वदर्या यत्र केशवः
नारद उवाच

किमिति क्लिश्यते साधोतीर्थाटनपरिश्रमेः । वदर्याख्यं महाक्षेत्रं सान्निध्यं नित्यदाहरेः
तत्र याहि यत्र साक्षाद्गिरिं पश्यसि चक्षुषा ।

तच्छ्रुत्वा विस्मयोपेतो विशालामाययावृषिः ॥ ५० ॥

स्नात्वा शिलामुपविशज्जजापाऽष्टाक्षरं परम् । ततः प्रसन्नो भगवांस्त्रिरात्र्यन्ते जनार्दनः
शङ्खचक्रगदापद्मवनमालाविभूषणम् । तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय प्रेमगद्गदया गिरा ॥

तुष्टाव प्रणतो भूत्वा मार्कण्डेयो जनार्दनम् ॥ ५३ ॥

मार्कण्डेय उवाच

अशाश्वते च संसारे सारे ते चरणाम्बुजे । समुद्धारः कथं नृणां त्राहि मां परमेश्वर !
तापत्रयपरिश्रान्तमनेकाज्ञानजृम्भितम् । संसारकुहरे भ्रान्तं त्राहि मां कृपयाऽच्युत !
अनेकयोनिनन्त्रेषु निःसृतेस्तनुवेदनाम् । गर्भवासकृतां प्राप्तं त्राहि मां करुणाम्बुजे

कुमिभक्षितसर्वाङ्गं क्षुत्पिपासाकुलं च हि । आन्त्रमालाकुले गर्भे त्राहि मां मधुसूदन !
अप्रेध्यादिभिरालिप्तं निश्चेष्टश्रममाऽऽकुलम् ।

स्मरन्तं निजकर्मोत्थं त्राहि मां मधुसूदन ! ॥ ५८ ॥

वचनादाननिःश्वासाशक्तं भयमुपागतम् । गर्भवासप्रहादुःखं त्राहि मां मधुसूदन ! ॥
जगमरणवाल्यादिदुःखसंसारपीडितम् । दुःखावधौ सुखबुद्धिमांकृपासिन्धोप्रपालय
कदचित्कृमितां प्राप्तं कदाचित्स्वेदजन्मिताम् ।

कदाचिदुद्विज्जत्वं च कदाचिन्नरतां गतम् ॥ ६१ ॥

सर्वयोनिसमापन्नं विपन्नं विगतप्रभम् । अनार्थं त्वां समापन्नं त्राहि मां कृपयाऽच्युत
एवं स्तुतस्ततः कृष्णो मार्कण्डेयेन श्रुता । प्रीतस्तमाह विप्रर्षे'वरं मे व्रियतामिति

श्रीमार्कण्डेय उवाच

यदि तुष्टो भवान्मह्यं भगवन्दीनवत्सल । निश्चलां देहि मे भक्तिं पूजायां दर्शने तव
शिलायां तव सान्निध्यमेव एव वरो मम ॥ ६४ ॥

सूत उवाच

तथेभ्युक्तवामहाविष्णुर्ययावन्तर्हितं द्विज ! । मार्कण्डेयस्ततस्तुष्टोजगामपितुराश्रमम्
उपस्थानमिदं पुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् । शृणुयाच्छ्रावयेन्मर्त्यो गोविन्दैलभते गतिम्

इति श्रीस्कान्दे महापुराण एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णवखण्डे

शिवकान्तिकेयसम्वादे अग्नितीर्थनारदशिलामार्कण्डेयशिलामाहात्म्य-

वर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

चतुर्थोऽध्यायः

गरुडशिलावाराहीशिलानारसिंहीशिलामाहात्म्यवर्णनम्

स्कन्द उवाच

वैनतेयशिलायास्तुमाहात्म्यं वद मेपितः । किंपुण्यं किंफलं चास्य अनुभावं च किं भवेत्

शिव उवाच

कश्यपाद्विनतागर्भे महाबलपराक्रमौ । गरुडारुणौ प्रजातौ द्वावरुणः सूर्यसारथिः ॥२॥
बद्धर्या दक्षिणे भागे गन्धमादनशृङ्गके । गरुडस्तप आतेपे हरिवाहनकाम्यया ॥ ३ ॥
फलमूलजलाहारो निर्द्वन्द्वो जपताम्बरः । पदैकेनोपसङ्क्रम्य भुवि जेपे निरामयः ॥ ४ ॥
त्रिशद्वर्षसहस्राणि हरिदर्शन लालसः । ततस्तु भगवान्साक्षात्पीतवासा निजायुधः
आविरासीद्यथा प्राच्यां दिशीन्दुरिव पुष्कलः ।

उवाच वचनं सम्यङ् मेघगर्भोरनिस्वनः ॥ ६ ॥

तथापि न बहिवृत्तिर्दध्मौ द्रवरं ततः । तथापि न बहिवृत्तिर्गरुडस्य महात्मनः ॥
ततः प्रविश्य भगवानन्तरं पवनक्रमात् । बहिरुन्मुखतां चैव रचयन्बहिरावभौ ॥८॥
भगवन्तं हरिं दृष्ट्वा गरुडो गतसाध्वसः । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गस्तुष्टाव विहिताञ्जलिः

गरुड उवाच

जयजयत्रिभुवनजनमनोभवनविदलिताय गुणसकलगीर्वाणवन्दितचरणकमलयुगल-
परिमलबहलरिपुवनविभञ्जन विद्योतमान सकलसुरासुरमुकुटकोटिविलसितनिज-
पीठकमल निरसितनिजजनहृदयतिमिरपटलबहल हिमकर इव त्रिविधसन्तापसन्दो-
हहरणचरणजगदुदयस्थितिलयविलासविलसितत्रिविधमूर्तिकीर्तिविस्फूर्जितजग-
दुदयसन्दोह दिनकर इव निजजनमानससरोजपद्मद्विदितसकलवेदविद्योतमान-
मानस निजजनमुनिजनवन्दितपदनखनीरपवित्राकृतगीर्वाणमुनिमानसवन्दितचरण

रजः प्रसादसारभूत ! जगतामधीश ! नमस्ते नमस्ते ॥

चतुर्थोऽध्यायः]

* गरुडायवरप्रदानवर्णनम् *

३६५

अपि च

अष्टशक्तिसहितो वनमाली पीतचैलकुसुमावल्लिशोभः ।

पङ्कजाकरविराजितपादः पातु मामवहितेन्द्रियवर्गः ॥ ११ ॥

भक्तहृत्कमलराजितमूर्तिर्दुष्टदैत्यदलनोत्थितकीर्तिः ।

बद्धसेतुरविताश्रितलोकः पातु मामनुदिनं भुवनेशः ॥ १२ ॥

स्थिरचलत्रिविधतापहिर्भांशुर्भासमानतरणिप्रतिभासः ।

एक एव बहुधा कृतवेशो माययाऽवतु महामतिरीशः ॥ १३ ॥

भक्तचिन्तनकृते कृतरूपः शैशवेन बहुशासितभूपः ।

वेदमार्ग उरुधाहितकारी रीतिरीशितुरियं गुणशाली ॥ १४ ॥

यज्ञभुग्वृद्धयवन्धनधारी विश्वमूर्तिरबलांशुकहारी ।

पालनेऽपि महताम्बुदेहो रास एष तनुमानवतान्नः ॥ १५ ॥

प्रेमभक्तिपुरुषैरुपलभ्यः पूरुषः कृतसमस्तनिवासः ।

दास्यवृन्दहृदितो निजदासः प्रेक्षणैककरुणोऽवतु विश्वम् ॥ १६ ॥

कण्ठलम्बिततरभुनखाग्रकृष्णोपरप्रणीकुचभारः ।

लीलया युवतिभिः कृतवेषः शेष एष भवतादुपशान्त्यै ॥ १७ ॥

दण्डपाणिरयमेव जनानां शासितात्मनियमोक्ताहितानाम् ।

पावनाय महतामनुशाली विश्वदुःखशमनो भवतान्नः ॥ १८ ॥

एवं स्तुतस्ततः साक्षाद्गरुडेन महात्मना । पूजार्थमाजुहावेनां गङ्गां त्रिपथगामिनीम्

ततः पञ्चमुखी साक्षादाविरासीन्नगोपरि । तेनोदकेन पादार्थं चकार विनतासुतः ॥

त्रियताम्बर इत्युक्तो गरुडो हरिणा ततः । तवैकवाहनः श्रीमान्बलवीर्यपराक्रमः ॥

अजेयो देवदैत्यानां स्यामहं ते प्रसादतः ॥ २१ ॥

इयं मन्नामविख्यातासर्वपापहराशिला । एतस्याः स्मरणान्पुंसां विपद्वाधिनं जायताम्

एवमुक्त्वा ततस्तूष्णीं बभूव विनतासुतः ।

ओमित्युक्त्वा ततो विष्णुस्वाचेदं वचो हितम् ॥ २३ ॥

वदरीं त्वं प्रयाहीति नारदेन निषेविताम् । स्नानं नारदतीर्थादावुपवासत्रयं शुचिः ॥

कृत्वा मद्दर्शनं तत्र सुलभं ते भविष्यति ॥ २४ ॥

इत्युक्त्वाऽन्तर्द्वे विष्णुस्तडित्सौदामनी यथा ।

गरुडस्तु ततः शीघ्रमागत्य वदरीं मुदा ॥ २५ ॥

वह्नितीर्थं समासाद्य शिलामाश्रित्यतत्परः । स्नात्वा नारदतीर्थेषु व्रतचर्यामथाकरोत्
ततस्तु नारदे तीर्थे दृष्ट्वा भगवतः स्थितिम् । नमस्कृत्य विधानेन तदाज्ञातः पुरंययौ

ततः प्रभृति त्रैलोक्ये गारुडीति शिलोच्यते ॥ २८ ॥

स्कन्द उवाच

चाराह्यावदमाहात्म्यंकीदृशंहीश्वरेश्वर । किंपुण्यंकिं फलंतस्या अभिधानंतथाकथम्

शिव उवाच

रसातलात्समुद्भृत्य महीं दैवतवैरिणम् । हिरण्याक्षं रणे हत्वा वदरीं समुपागतः ॥

आकल्पान्तंमहादेवोयोगधारणयास्थितः । वदर्यासौष्ठवादेव विदधे स्थितिमात्मनः

शिलारूपेण भगवान्स्थितिं तत्र चकारह । तत्रगत्वा तु मनुजः स्नात्वागङ्गाजलेऽमले

दानं दत्त्वा स्वशक्त्या वै गङ्गाभ्यःशान्तमानसः ।

अहोरात्रे स्थितो भूत्वा जपेदेकाग्रमानसः ॥ ३३ ॥

शिलायान्देवदृष्टिश्च तस्य पुंसः प्रजायते । बहुना किमिहोक्तेन यद्वदिष्यति साधकः ॥

तत्तस्य सिध्यति क्षिप्रं यद्यपि स्यात्सुदुष्करम् ॥ ३५ ॥

स्कन्द उवाच

नारसिंही शिलायास्तु माहात्म्यंवद मे प्रभो । त्वत्प्रसादान्महादेवदुर्लभंश्रुतवानहम्

शिव उवाच

हिरण्यकशिपुं हत्वा नखाग्रेणैव लीलया । क्रोधाग्निना प्रदीप्ताङ्गः प्रलयानलसन्निभः

तदा देवैः समागत्यस्थित्वादूरेदयालुभिः । स्तुतोऽसौ भगवान्देवोलीलयाधृतविग्रहः

तदा प्रसन्नो हरिरुग्रविक्रमः स्वतेजसा व्याप्तसुरासुरोत्तमः ।

उवाच मत्तो वरमावृणीध्वं गीर्वाणनिर्वाणसुखैकहेतुम् ॥ ३६ ॥

तदा सुराणामधिपः स्वयंभूस्त्वाच्च वाक्यं स्मितशोभिताननः ।

रूपं तवाऽत्युग्रमशेषदेहिनां भयावहं संहर नारसिंह ॥ ४० ॥

अनेकधैतद्विधिवद्विधाय निधाय शैलादिषु दिध्यमूर्तिम् ।

उवाच किं वः प्रकरोमि कृत्यमहं प्रसन्नस्त्रिदशाः परन्तपाः ॥ ४१ ॥

ततोऽमरा ऊचुरनेन वैव रूपेण संक्षोभितविश्वमूर्तेः ।

प्रशान्तमन्तःसुखहेतुबन्धि चतुर्भजत्वं वरमीप्सितं नः ॥ ४२ ॥

ततो हरिर्वीक्ष्य निरीक्षणेन दिध्येन विश्वं प्रययौ विशालाम् ।

गङ्गाजले क्रीडति विष्टचेताः सुरासुरेभ्यो भगवानुवाच ॥ ४३ ॥

ततोऽमराः शान्तभया अथैनं निरीक्ष्य देवं जलमध्यसंस्थम् ।

नत्वा परिक्रम्य तदा समाययुर्निरुद्धभावाः स्वपुरं ततः क्रमात् ॥ ४४ ॥

ततः समस्ता ऋषयस्तपोधनाः समाययुर्भक्तिभरावन्मनाः ।

नृसिंहमत्यद्भुतविक्रमं हरिं समीडिरे वदकरा वचोभिः ॥ ४५ ॥

ऋषय ऊचुः

नमो नमस्ते जगतामधीश! विश्वेश! विश्वाभय! विश्वमूर्तेः ।

कृपांमुराशे भजनीयतीर्थपादाम्बुज! श्रीश दयांभिवधेहि ॥ ४६ ॥

एकोऽसि नाना निजमायया स्वया घटे पयो यद्वदुपाधिभिन्नम् ।

भक्तेच्छयोपात्तविचित्रविग्रह! प्रसीद विश्वानन! विश्वभावन ॥ ४७ ॥

ततः प्रसन्नो भगवान्नृसिंहः सिंहविक्रमः । उवाच वचनञ्चारु वरं मे व्रियतामिति ॥

ऋषय ऊचुः

यदिप्रसन्नोभगवान्कृपयाजगताम्पते । विशालान परित्याज्यावरोऽस्माकममीप्सितः

एवमस्तु ततः सर्वे स्वाश्रमं हृषयोययुः ।

नृसिंहोऽपि शिलारूपी जलक्रीडापरोऽभवत् ॥ ५० ॥

उपवासत्रयं कृत्वा जपध्यानयरायणः । नृसिंहरूपिणं साक्षात्पश्यत्येव न संशयः ॥

य एतच्छ्रद्धया मर्त्यः शृणोति श्रावयच्छुचिः ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो वैकुण्ठे वसति लभेत् ॥ ५२ ॥

इति श्रीस्कान्दे महापुराण एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णवखण्डे-
वदरिकाश्रममाहात्म्ये शिवकान्तिकेयसम्वादे गरुडशिला-
वाराहीशिलानारसिंहीशिलामाहात्म्यवर्णनं नाम
चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

पञ्चमोऽध्यायः

भगवतोविष्णोः पूजादर्शनाद्विषयेविधिवर्णनम्

स्कन्द उवाच

किमर्थं भगवांस्तत्रवसतिश्चद्वयापुनः । किं पुण्यं किं फलं तस्य दर्शनस्पर्शनादिभिः
नैवेद्यभक्षणंचाऽपि महापूजाकृतेस्तथा । प्रदक्षिणस्य च फलं ब्रूहि मे कृपया पितः ॥

शिव उवाच

पुरा कृतयुगस्यादौ सर्वभूतहिताय च । मूर्तिमान्भगवांस्तत्र तपोयोगसमाश्रितः ॥
त्रेतायुगे हृषिगणैर्योगाभ्यासैकतत्परः । द्वापरे समनुप्राप्ते ज्ञाननिष्ठो हि दुर्लभः ॥४॥
ऋषीणां देवतानां च दुर्दर्शो भगवानभूत् । ततो हृषिगणा देवा अलभ्यभगवद्वतिम्
स्वायम्भुवं पदं याता विस्मयाकुलचेतसः । तत्र गत्वा नमस्कृत्य ऊचुर्लोकेश्वरमुदा
वृहस्पतिं पुरस्कृत्य ऋषयश्च तपोधनाः ॥ ६ ॥

देवा ऊचुः

नमस्ते सर्वलोकानामाश्रयः शरणार्तिहा । वृत्तिदः करुणापूर्णः पितामह सुरेश्वर ॥
निवेदनीया विषदः समुद्धर्ता पिताऽसि नः ॥ ७ ॥

ब्रह्मोवाच

किमर्थमागता यूयं विस्मयाकुलमानसाः । मिलिताऋषिभिः साकंब्रूतागमनकारणम्

पञ्चमोऽध्यायः]

* हरिभक्तिप्रशंसनवर्णनम् *

देवा ऊचुः

द्वापरे समनुप्राप्ते विशालायां विशालधीः । भगवान्दृश्यते नैव तत्र किं कारणं वद ॥
विशाला किं परित्यक्ता ततो वा क्व गतः स्वयम् ।
अपराधादुताऽस्माकं कथं चाऽसौ प्रसीदति ॥ १० ॥

ब्रह्मोवाच

नाहमेतद्विजानामिश्रुतं चाऽद्य मुखाद्धि वः । को हेतुर्दृक्पथातीतो भगवान्भवतां सुराः
आगच्छत वयं यामस्तीरं क्षीरपयोनिधेः ॥ ११ ॥

इत्युक्तास्ते पुरोधाय ब्रह्माणं त्रिदिवौकसः । ययुः क्षीराम्बुधेस्तीरमृषयश्चतपोधनाः
तत्र गत्वा जगन्नाथं देवदेवं वृषाकपिम् । र्गर्भिश्चित्रपदार्थाभिस्तुष्टुबुर्जगदीश्वरम् ॥

ब्रह्मोवाच

नमस्ते पुरुषाध्यक्ष ! सर्वभूतगुहाशय ! वासुदेवाऽखिलाधार ! जगद्धेतो ! जगन्मथ !
त्वमेव सर्वभूतानां हेतुः पतिरुताऽऽश्रयः । मायाशक्तिमुपाश्रित्य विचरन्त्येकसुन्दर !
एको नानायते योऽसौ नटवज्जायतेऽव्ययः । व्यापकोऽपि कृपालुत्वाद्वक्तृहृत्पद्मपदः
ददाति विविधानन्दं तं वन्दे जगतामपतिम् ॥ १६ ॥

देवा ऊचुः

विपद्धान्ते हुतभुजजनानां गृहीतसत्त्वस्त्रिदशावनीशः ।

चराचरात्मा भगवाननन्ते कृपाकटाक्षैरवलोकतां नः ॥ १७ ॥

सकृद्यन्नामपीयूषरसपानपरः पुमान् । निःश्रेयसं तृणमिव मन्यते तं हरिं भजे ॥ १८ ॥

अविद्याप्रतिबिम्बत्वाजीवभावमुपागतः ।

विज्ञत्वादुपशान्तात्मा स पुनातु जगत्त्रयम् ॥ १९ ॥

गन्धर्वा ऊचुः

पिबन्ति ये हरेः पदाम्बुसङ्ग्लेशतः पयः पयो न ते पुनःपुनः पिबन्ति मातुरङ्कतः
प्रसङ्गतो यदाऽभिधासुधां निपीय मानवा,

मृताऽमृतं व्रजन्त्यधो न जातु यान्त्यशङ्किताः ॥ २० ॥

ततःस्तुतोहरिःसाक्षात्सिन्धोरुत्थायचाऽब्रवीत् । अलक्षितोऽपरैर्ब्रह्मापरंतद्वेदनापरः
ब्रह्मा तदुपध्यायाऽथ नत्वा तस्मै दिवौकसः । बोधयामाससकलं सुराःशृणुतसादरम्
अन्तर्हितोऽसौ भगवान्द्रष्टा लोकात्कुमेधसः । श्रुत्वेत्यं वचनंतस्य सर्वदेवादिवंययुः
ततोऽहं यतिरूपेण तीर्थांशरदसञ्ज्ञकात् ।

उद्भृत्य स्थापयिष्यामि हरिं लोकहितेच्छया ॥ २४ ॥

यस्य दर्शनमात्रेण पातकानि महान्त्यपि । विलीयन्ते क्षणादेव सिंहं दृष्ट्वा मृगा इव
धर्माधर्मान्विजित्याऽथ वदरीशं विभंहरिम् । दृष्ट्वा मुक्तिमुपायान्तिविनाऽऽयासं पडानन
त्यक्तप्रायाणि तीर्थानि हरिणा कलिकालतः । वदरीसमनुप्राप्यसाक्षादेवाऽवतिष्ठते
कलिकालमनुप्राप्य मुक्तिर्येषामभीप्सिता । द्रष्टव्या वदरीतैस्तु हित्वा तीर्थान्यशेषतः
विना ज्ञानेन योगेन तीर्थाटनपरिश्रमैः । एकेन जन्मना जन्तुः कैवल्यं पदमश्नुते ॥
जन्मान्तरसहस्रैस्तु येन चाऽऽराधितो हरिः । स गच्छेद्भवदरीं द्रष्टुं यत्र जन्तुर्न शोचति
वदरीवदरीत्पुक्त्वा प्रसङ्गान्मनुजोत्तमः । संसारतिमिरावाधे दीपमुज्ज्वाल्यत्यसौ
यथा दीपावलोकने तमोवाधा न जायते । तथैव वदरीं दृष्ट्वा पुंसो मृत्युभयं कुतः ॥
दर्शनाद्यस्य पापानि रुदन्यव्याहतानि च । मुक्तिमार्गमुपालक्ष्य तं वन्दे वदरीपतिम्
सशैलकानना भूमिर्दशधा दक्षिणीकृता । हरेः प्रदक्षिणं तद्वद्वदर्या तत्पदे पदे ॥ २५ ॥
अश्वमेधे तु यत्पुण्यं वाजपेयशतेन च । हरेः प्रदक्षिणा तद्वद्वदर्या तत्पदे पदे ॥ २५ ॥
चतुर्मासे तु यत्पुण्यं ब्रह्माण्डदानतस्तथा । हरेः प्रदक्षिणं तद्वद्वदर्या तत्पदे पदे ॥ २६ ॥
अतिकृच्छ्रमहाकृच्छ्रश्छान्दसैः सुकृतं भवेत् । हरेः प्रदक्षिणं तद्वद्वदर्या तत्पदे पदे ॥
वदर्या विष्णुर्नैवेद्यं सिक्थमात्रं पडानन ! । अशनाच्छोभयेत्पापंतुपाग्निश्चि काञ्चनम्
यदन्नं भगवानन्ति ऋषिभिर्नारदादिभिः । तत्सत्त्वशुद्धये सर्वैर्भोक्तव्यमविचारितम्
अमरा अपि यन्नूनं व्याजेनेच्छन्ति सर्वतः ।

भोक्तं वदरिकां विष्णोर्नैवेद्यं यान्ति तत्पराः ॥ २७ ॥

भोजनानन्तरं विष्णोः प्रगच्छन्ति स्वमालयम् । प्रह्लादप्रमुखाभक्ताः प्रविशन्ति हरेः पदम्
बाल्ययौवनवार्द्धक्ये यत्पापं ज्ञातः कृतम् । नैवेद्यभक्षणाद्विष्णोर्बदर्या तद्विलीयते

प्राणान्तं यस्य पापस्य प्रायश्चित्तं प्रकीर्तितम् ।

विष्णोर्निवेदितं भुक्त्वा बदर्यां तन्निवर्त्तते ॥ ४३ ॥

तीर्थान्तरेषु यत्नेन मुक्तिं गच्छति मानवः । नैवेद्यभक्षणाद्विष्णोः सालोक्यं लभते नरः
हृदि रूपं मुखे नाम नैवेद्यमुदरे हरेः । पादोदकं सनिर्माल्यं मस्तके यस्य सोऽच्युतः
ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः । नैवेद्यभक्षणाद्विष्णोर्बदर्या यान्ति सङ्क्षयम्
वदरीसदृशं क्षेत्रं नैवेद्यसदृशं वसु । नारदीयसमं क्षेत्रं न भूतं न भविष्यति ॥ ४७ ॥
वदरी यत्नतो गम्या भोक्तव्यं तन्निवेदितम् । द्रष्टव्यो भगवान्वह्नितीर्थस्नानंसुदुर्लभम्

पृथिव्यां यानि तीर्थानि व्रतानि नियमास्तथा ।

पादोदकं विशालायां पावनं पुरतो भवेत् ॥ ४६ ॥

किं तस्य दानैस्तपसा तीर्थाटनपरिश्रमैः । वदर्यां विष्णुपादोदविन्दुमात्रं लभेद्यदि
प्रायश्चित्तानि जल्पन्ति तावदेव पडानन ! । यावन्न लभ्यते विष्णोर्बदर्या चरणोदकम्
अनायासेन येषां वा इच्छामुक्तिपथे नृणाम् । कर्त्तव्यं तैः प्रयत्नेन विष्णोर्नैवेद्यभक्षणम्
ये नराः प्रतिगृह्णन्ति पापाः संसारभागिनः । यात्राकृतं फलं तेषां न कदाचित्प्रजायते
नैवेद्यनिन्दनाद्विष्णोर्निन्द्यन्ते ते तमोगताः । नैवेद्यभक्षणात्सत्त्वशुद्धिरेव न संशयः
नैवेद्यं स्वयमानीय ब्राह्मणान्भोजयन्ति ये । तुलापुरुषदानेन किं फलं ते कृतार्थिनः ॥
कुरुक्षेत्रं सप्रासाद्य राहुग्रस्ते दिवाकरे । महादानेन यत्पुण्यं वदर्यां ग्रासमात्रतः ॥
वदरीक्षेत्रमासाद्य ग्रासमात्रं प्रयत्नतः । उपायोऽयं महास्तत्र वदर्या हरितोषणे ।

यतिभ्यो भोजनाद्विष्णोरपराध्यपि बल्लभः ॥ ५७ ॥

न विष्णोः सदृशो देवो न विशालासमापुरी । न भिक्षुसदृशं पात्रमृषीर्त्थसमं हि
चातुर्मास्यं प्रकुर्वन्ति ये नराः पुण्यशालिनः । तेषां पुण्यफलं दत्तं ब्रह्मणाऽपि न शक्यते
भिक्षुकाणां फलावाप्तिर्विशेषादिह कीर्त्यते । वेदान्तश्रवणात्पुण्यं दशधा यत्प्रकीर्तितम्
वदरीदृष्टिमात्रेण भिक्षुकाणां तदिष्यते । चातुर्मास्ये विशेषेण कैवल्यफलभागिनः
न्यासिनो वदरीस्थाने विनायासेन पुत्रक ! । ये मूर्खा जाड्यमापन्ना दम्भका पायवाससः
वदरीदर्शनात्तेषां मुक्तिः करतले स्थिता ॥ ६२ ॥

ज्ञानिनोऽज्ञानिनोवापिन्यासिनोनियतव्रताः । द्रष्टव्यावद्रीतैस्तुफलानिसमभीप्सुभिः
श्रुत्वाऽध्यायमिमं पुण्यं प्रसङ्गेनाऽपिमानवः । सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते
इति श्रीस्कान्दे महापुराण एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णवखण्डे
वदरिकाश्रममाहात्म्ये शिवकार्तिकेयसम्वादे तद्धाममाहात्म्यवर्णनं-
नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

षष्ठोऽध्यायः

ससरस्वतीसरिद्वर्णनम्बुधारामाहात्म्यकथनम्

स्कन्द उवाच

कराद्विगलितं यत्र कपालं ते महेश्वर ! । तस्य तीर्थस्यमाहात्म्यं कृपया वदस्व पितः !

शिव उवाच

अतिगुह्यमिदं तीर्थं सुरासुरनमस्कृतम् । ब्रह्महाऽपि नरो यत्र स्नानमात्रेण शुद्ध्यति
पञ्चतीर्थानि तिष्ठन्ति कपाले पापमोचने । तत्र स्नानं तपोदानं सर्वमक्षयमिष्यते ॥

पिण्डविधायविधिवन्नरकात्तारयेत्पितृन् । पितृतीर्थमिदम्प्रोक्तं गयातोऽष्टगुणाधिकम्

तिलतर्पणतो यान्ति पितरः स्वर्गमुत्तमम् ॥ ५ ॥

अहोरात्रं स्थिरो भूत्वा जपनिष्ठः समाहितः । तत्प्रेष्टसिद्धिर्महती तत्क्षणादेव जायते
पारलौकिककर्माणि सर्वाण्यव्यहतानि च । कपालमोचने तार्थं नाऽधिकं पितृकर्मणि

स्कन्द उवाच

कुत्र वा ब्रह्मतीर्थं वा फलं वा कीदृशं भवेत् । के वा तत्र वसन्तीह कृपया वदस्व पितः !

शिव उवाच

एकदा विष्णुनाभ्यम्भोरुहस्थस्य प्रजापतेः । वेदान्मुखांश्च जगद्भुत्वा जगत्तुर्मुमुक्षुः कैटभौ
ततो ह्युत्थाय शयनात्सिम्बुरज्जसम्भवः । स्रष्टुं विनाऽऽगमं लोकेन शशाकहतस्मृतिः

तदा वदरिकामेत्य हरिणा प्रतिपालिताम् । तुष्टाव प्रणतो भूत्वा भगवन्तं सनातनम्

ततः कुण्डात्समुद्भूतो ह्यशरीर्यो निजायुधः ।

पीताम्बरधरः शुक्लश्चतुर्बाहुः सुदृढदृक् ॥ १२ ॥

पत्यद्भुतः प्रकटकटोरलोचलनश्चलच्छटाविच्छुरितमेघडम्बरः ।

स्वतेजसा हतनिखिलप्रभाकुलः कृपान्वितो द्रुहिणपुरःसरोऽभवत् ॥ १३ ॥

निरीक्ष्य तं विधिरपि विस्मयाकुलः प्रणम्य च स्तुतिमकरोत्प्रसन्नदृक् ॥ १४ ॥

ब्रह्मोवाच

नमः कमलनाभाय नमस्ते कमलाश्रय ! । नमस्ते कमलावास ! विशालवनमालिने ॥

नमो विज्ञानमात्राय गुहावासनिवासिने । हृषीकेशाय शान्ताय तुभ्यं भगवते नमः ॥

स्वभक्तक्षणेन धृतदेहाय शार्ङ्गिणे । अनन्तकलेशनाशाय गदिने ब्रह्मणे नमः ॥ १७ ॥

संसारविधियासारनिवृत्तिकृतकर्मणे । रक्षित्रे सर्वजन्तूनां विष्णवे जिष्णवे नमः ॥

नमो विश्वम्भराशयनिवृत्तगुणवृत्तये । सुरासुरवरस्तम्भनिवृत्तिस्थितिकीर्तये ॥ १८ ॥

उत्तारितः सुरपतिना महेश्वरो हृदि स्थितोऽखिलविदशेषकर्मभिः ।

नतोऽन्तरं सपदि गतो निवध्य तौ सुरद्वहौ किल निजघ्नान लीलया ॥ २० ॥

ततो निगममासाद्य ब्रह्मणोऽन्तिकमाययौ ।

दत्त्वा स्वनिगमं तस्मै स्वस्थोऽभूत्स समीडितः ॥ २१ ॥

ततः प्रभृतितत्तार्थं ब्रह्मणा प्रकटीकृतम् । ब्रह्मकुण्डमितिरुष्यातं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम्

यस्य दर्शनमात्रेण महापातकिनो जनाः । विमुक्तकिल्बिषा सद्यो ब्रह्मलोकम्व्रजन्ति ते

ज्ञानं कुर्वन्ति ये लोकाव्रतचर्यामथापि वा । ब्रह्मलोकमतिक्रम्य विष्णुलोकं व्रजन्ति ते

स्कन्द उवाच

ततः किमकरोद्वाता लब्ध्वा वेदाञ्जनाद्गनात् । एतदन्यच्च सर्वस्मै कृपया वदसाम्प्रतम्

महादेव उवाच

चतुर्णामपि वेदानां दृष्ट्वा वदरिकाश्रमम् । मतिर्न जायते गन्तुं ब्रह्मणा सह पुत्रक ॥

न तस्नुविकलं दृष्ट्वा ब्रह्माणं जनवासिनः । सिद्धास्तु विधिवत्स्तुत्वा प्रणिपत्येदमब्रुवन्

सिद्धा ऊचुः

आज्ञा भगवतःकार्या सर्वैः स्थावरजङ्गमैः । भगवान्सर्वजन्तूनां कर्ता हर्तापितागुरुः
स्थितिर्ब्रह्मान्तिकेवश्चरिणैवाऽनुकल्पिता । निवृत्तिर्वर्तते चैषा तथाप्येतन्निरामयम्
एकान्तेद्रवरूपेण मूर्तिर्वोऽत्रावतिष्ठताम् । द्वितीया ब्रह्मणा सार्द्धं ब्रह्मलोकम्वजेत्पुनः
ततः सहृदया वेदा द्वैश्रीकृतात्मरूपकाः । ब्रह्मणा ब्रह्मलोकं ते ययुः सार्द्धं प्रहर्षिताः
ततस्त्रिलोकं विधिवत्ससर्जं चतुराननः । द्रवरूपेषु वेदेषु ज्ञानदानतपः क्रियाः

कृता विच्छेदिता न स्युर्यावदाभूतसम्प्लवम् ॥ ३२ ॥

फलमुद्दिश्य कुर्वन्ति उपवासत्रयं नराः । चतुर्णामपि वेदानां व्याख्यातारो न संशयः
अनुक्रमेण तिष्ठन्ति वेदाश्चत्वार एव च । ऋग्यजुः सामाथर्वाख्या भगवत्पार्श्ववर्तिनः
ये पुण्यवन्तोऽकलुषा वेदवेदाङ्गपारगाः । ते वेदत्रयोपं विरलाः शृण्वन्त्यऽपिकलौयुगे
चतुर्णामपि वेदानामुदगस्ति सरस्वती । जप्ताऽथ सा नृणां हन्ति जडतां जलरूपिणी

सरस्वत्या जले स्थित्वा जपं कृत्वा समाहितः ।

मनोस्तस्य न विच्छेदः कदाचिदपि जायते ॥ ३१ ॥

वेदव्यासोऽपि भगवान्यत्प्रसादादुदारधीः । पुराणसंहितार्थज्ञोऽभवदत्र न संशयः ॥

त्रयाणामपि लोकानां हिताय जगताम्पतिः ।

स्थापयामास विधिना वाणीं वाग्विभवप्रदाम् ॥ ३६ ॥

दर्शनस्पर्शनस्नानपूजास्तुत्यभिवन्दनैः । सरस्वत्या न विच्छेदः कुलेतस्य कदाचन ॥
मन्त्रसिद्धिर्विशेषेण सरस्वत्यास्तटे नृणाम् । जपतामचिरेणैव जायते नाऽत्र संशयः
बहुना किमिहोक्तेन वाणी वाग्विभवप्रदा । द्रवरूपधरा नृणां दर्शनात्पूतिरुज्ज्वला ॥
ततोऽर्वाङ्क्षिणे भागे द्रवधारेति विश्रुतम् । तीर्थमिन्द्रपदं यत्र तपश्चक्रे पुरन्दरः ॥
सुदारुणं तपः कृत्वा परितोष्य जनार्दनम् । पदमैन्द्रं समालम्बे सुरासुरनमस्कृतम् ॥ ४४ ॥
तपोदानं जपो होमो व्रतानि नियमायमाः । तत्राऽनन्तगुणं प्रोक्तं तत्तीर्थमतिदुर्लभम्
प्रतिमासे त्रयोदश्यां शुक्लायां हरितोषणे । स्नात्वा सुतीर्थं सुत्रामाच्छन्दं चोपेत्य सङ्गत

उपवासद्वयं कृत्वा पूजयित्वा जनार्दनम् ।

श्रेष्ठोऽध्यायः]

* वसुधारामाहात्म्यवर्णनम् *

४०५

सर्वपापविनिर्मुक्तः शक्रलोके महीयते ॥

तत्रैव मानसोद्भेदः सर्वपापप्रणाशनः । दुर्लभः सर्वजन्तूनां यत्र ते स्युर्महर्षयः ॥ ४८ ॥
मानसं चिदचिद्ग्रन्थिमुद्ग्रथनन्ति च सर्वतः । मानसोद्भेद इत्याख्याऽऽपिभिः परिगीयते
भिन्दन्ति हृदयग्रन्थींश्छिन्दन्ति बहुसंशयम् ।

कर्माणि क्षपयन्त्यस्मान्मानसोद्भेद इत्यभूत् ॥ ५० ॥

यदि भाग्यवशादत्र विन्दुमात्रं लभेन्नरः । तत्क्षणान्मुक्तिमाप्नोति किमतस्त्वधिकं भवेत्
गिरिदरीनिलये निवसन्त्यमी ऋषिगणाः फलमूलजलाशनाः ।

जितमनोविषयाः शितबुद्धयः कलिभयादिव पापभयाकुलाः ॥ ५२ ॥

फलसमीरणगह्वरनिर्भराश्रमभरादुपलब्धपटोत्तमाः ।

त्रियवणक्रमनिर्जितदुर्जयैर्न्द्रयपराक्रमणा मुनयस्त्वमी ॥ ५३ ॥

साधनानि बहून्धेव कायकलेशकराण्यहो । सुलभं साधनं लोके मानसोद्भेददर्शनम्
यस्मिन्दिने जलं चैतलुभते पुण्यवाञ्छनः । भवति व्याससदृशो यमपितृसमः क्रमात्
काम्यतीर्थमिदं नृणां कामनावशकृत्पुनः । अकामतस्तु मुक्तिः स्यादुभयोरपि निश्चयः
यदिकश्चिन्ममादेन कामानां कुरुते नरः । फलं भुक्त्वा पुनर्मुक्तिर्भवत्येव न संशयः ॥
महारादिषु लोकेषु भुक्त्वा भोगान्यथेप्सितान् । भोगे भुक्ते पुनर्याति कामनावशतो जनः
पुरुषार्थसमावाप्त्यै यतनीयं मनीषिभिः । मानसोद्भेदे तीर्थं नापेत्य त्रेति मे मतिः
मानसोद्भेदनात्प्रत्यग्दिशि सर्वमनोहरम् । वसुधारेति विख्यातं तीर्थं त्रैलोक्यदुर्लभम्
त्रिलोक्यां सर्वतीर्थेभ्यः श्रेष्ठो बदरिकाश्रमः । श्रुत्वा तन्नारदात्सर्ववसवः समुपागताः
त्रिशद्वर्षसहस्राणि तपः परमदारुणम् । दलाम्बुप्राशनाश्चक्रस्ततः सिद्धिमुपाययुः ॥
भगवद्दर्शनात्प्राप्तानन्दनिर्वृत्तच्छिक्नुमाः ।

हृदयानन्दसन्दोहप्रफुल्लितमुखाम्बुजाः ॥ ६३ ॥

श्रेष्ठं नारायणं देवं वरं लब्ध्वा मनोरमम् । हरिभक्तिसुखं श्रव्यं परं लब्ध्वा मुदं ययुः

अत्र स्नात्वा जलं पीत्वा पूजयित्वा जनार्दनम् ।

इह लोके सुखं भुक्त्वा यात्यन्ते परमं पदम् ॥ ६५ ॥

अत्रपुण्यवतां ज्योतिर्दृश्यते जलमध्यतः । यद्दृष्ट्वा न पुनर्भूयो गर्भवासं प्रपद्यते ॥
येऽशुद्धपितृजाः पापाः पापण्डमतिवृत्तयः । न तेषां शिरसि प्रायः पतन्त्यापः कदाचन
दिनत्रयं शुचिर्भूत्वा पूजयित्वा जनार्दनम् ।

उपोष्य भगवद्भक्त्या सिद्धान् पश्यन्ति साधवः ॥ ६८ ॥

ये तत्र च पलामस्तथ्यं न वदन्ति च लोलुपाः । परिहासपरद्रव्यपरस्त्रीकपटाग्रहाः
मलचैलावृताऽशान्ताऽशुचयस्त्यक्तसत्क्रियाः । तेषां मलिनचित्तानां फलमत्र न जायते
ये तत्र साधकाः शान्ता विरला विधिवत्समाः । तेषां जपस्तपो होमोदानव्रतजपक्रियाः

क्रियमाणा यथाशक्त्या ह्यक्षय्यफलदायकाः ॥ ७२ ॥

यत्किञ्चिच्छुभकर्माणि क्रियमाणानि देहिनाम् । महदादिफलं दद्युर्निःश्रेयसमत्तनुमम्
श्रावणीयमिह किं फलाधिकं यत्र यान्ति विबुधाः फलार्थिनः ।

पूजितादनु हरेः प्रियार्थिनः स्वर्गमार्गनिरताः प्रमोदिनः ॥ ७४ ॥

यत्र सन्ति न च विघ्नकारिणः कर्मणां हरिभयात्सुसिध्यति ।

निर्विशन्ति च फलं विवेकिनः कर्ममार्गनिरताः सुदेहिनः ॥ ७५ ॥

ये पठन्त्यथ च पाठयन्त्यहो पुण्यतीर्थविषयं प्रकाशितम् ।

भक्तिभावसमलंकृताश्च ते सम्प्रयान्ति हरिमन्दिरं शुभम् ॥ ७६ ॥

इति श्रीस्कान्दे महापुराण एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णवखण्डे

वदरिकाश्रममाहात्म्ये शिवकार्तिकेयसम्वादे वसुधारातीर्थमाहात्म्य-

वर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

सप्तमोऽध्यायः

पञ्चधारादितीर्थमाहात्म्यवर्णनम्

शिव उवाच

ततो नैर्ऋत्यदिग्भागे पञ्चधाराः पतन्त्यधः । प्रभासं पुष्करं चैव गयां नैमिषमेव च
कुरुक्षेत्रं विजानीहि द्रवरूपं षडानन ॥ १ ॥

पुरा ते ब्रह्मणः स्थानं गता मलिनरूपिणः । पापिनां पापदोषेण विकृताः कृतबुद्धयः
तत्र गत्वा नमस्कृत्य ब्रह्माणं लोकभावनम् । ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे निजागमनकारणम्
तच्छ्रुत्वा ध्यानमालम्ब्य प्रहस्य जगदीश्वरः ।

उवाच यचनं चारु स्मृत्वा वदरिकाश्रमम् ॥ ४

मा भैष्ट गच्छत क्षिप्रं हरेर्बदरिकाश्रमम् । यस्य निर्वेशमात्रेण सद्यः पुण्यम्भविष्यति
ततस्ते हर्षवेगेन नमस्कृत्य पितामहम् । जगुस्तुलनयना विशालामितप्रभाम् ॥
यस्य निर्वेशमात्रेण तत्क्षणाद्विगतैनसः । ततो द्विरूपमास्थाय स्वस्थानं ययुस्तसुकाः
द्रवरूपेण चान्येन पञ्चतिष्ठन्ति निर्भलाः । तेषु स्नात्वा विधानेन कृत्वानित्यक्रियां शुचिः
तत्तत्तीर्थफलं लब्ध्वा यात्यन्ते परमं पदम् । पञ्चोपवासनिरतः पूजयित्वा जनार्दनम्

इह भोगान्बहून्भुक्त्वा हरेः सालोक्यमाप्नुयात् ॥ १० ॥

ततस्तु विमलं तीर्थं सोमकुण्डाभिधं परम् । तपश्चकार भगवान्सोमो यत्र कलानिधिः

स्कन्द उवाच

सोमकुण्डस्य माहात्म्यं वक्ष्मे वदताम्बर ! त्वत्प्रसादादहं श्रोतुमिच्छामि परमेश्वर !

शिव उवाच

पुरा त्रिनयनः श्रीमान्सोमः सम्प्राप्य यौवनम् ।

श्रुत्वा स्वर्वासिनां सौख्यं गन्धर्वेभ्यो मुहुर्मुहुः ॥

तदा स्वपितरं प्रायात्प्रष्टुं तल्लभते कथम् ॥ १३ ॥

सोम उवाच

भगवन्सर्वधर्मज्ञ! करुणामृतसागर !। कथं वा लभ्यते स्वर्गः सर्वेषामुत्तमोत्तमः ॥
ग्रहनक्षत्रताराणामोपधीनां पतिः प्रभो !। स्यामहं येन तं यत्नं कृपया वद मे पितः ॥

अत्रिरुवाच

तपसाऽऽराध्य गोविन्द्यमैवांनियमैः सुत !। किं दुर्लभं तु साधूनामिहलोके परत्र च
ततस्तु नारदाच्छ्रुत्वा क्षेत्रं परमनिर्मलम् । जगाम वदसीं नत्वा पितरं दिशमुत्तराम् ॥
तत्र गत्वाफलैर्मध्येर्विष्णोः पूजामकल्पयत् । जजाप परमं जाप्यमष्टाक्षरं मनोहरम्
अष्टाशीति सहस्राणि वर्षाणि भगवत्परम् । तपस्तेपेऽतिपरमं सर्वलोकभयावहम् ॥
ततस्तुष्टः समागत्य भगवान्भक्तवत्सलः । उवाच सोमं विधिवद्वरं वरय सुव्रत ! ॥
ततः सोमः समुत्थाय नमस्कृत्य पुनः पुनः । ग्रहनक्षत्रताराणामोपधीनामहं पतिः ॥
द्विजानामपि सर्वेषां भूयासं ते प्रसादतः ॥ २१ ॥

हरिरुवाच

वरमन्यं वृणुष्वऽतो दुर्लभं त्वं भवादृशाम् । वरान्नोवरयामासतदा तं हिमजात्मज!
ततोऽतिविमनाः सोमः पुनस्तेपे तपो महत् । त्रिशद्वर्षसहस्राणि देवमानेन पुत्रकः ॥
तदाऽसौ करुणापूर्णहृदयो भगवानगात् । वरं वरय भद्रन्ते वरदोऽहं तवाऽग्रतः ॥
सोमस्तु तादृशं वरे तच्छ्रुत्वाऽन्तर्द्वारे हरिः ॥ २४ ॥

ततोऽतिविमनाः सोमः पुनस्तेपेतपोमहत् । चत्वारिंशत्सहस्राणि तपस्तप्तं सुदुष्करम्
ततस्तुष्टो हरिः साक्षाच्छङ्खचक्रगदाधरः । उवाच वचनञ्चारु सोमं श्रान्तं तपोनिधिम्
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रन्ते वरम्भवरय सुव्रत । तपसाऽऽराधितो नूनं त्वयाऽहं तपसां निधिः

सोम उवाच

यदि तुष्टो भवान्मह्यं भगवान्वरदर्पणः । ग्रहनक्षत्रताराणामाधिपत्यं प्रयच्छ मे ॥
तथोपधीनां भविष्याणां यामिन्याश्च जगत्पते ! ॥ २८ ॥

श्रीभगवानुवाच

दुर्लभं प्रार्थितं वत्स वितरामितथाप्यहम् । एवमस्तु ततः सर्वे समागत्य दिवौकसः

अभिषिक्तवन्तो विधिवत्सोमं राजानमावृताः ॥ २६ ॥

ततो विमानमारूढो रथेन शुभ्रवाससा । अभिष्टुतः सुरैरभूद्विद्वतो निशाकरः ॥ ३०
ततः प्रभृतितीर्थतत्सोमकुण्डेति दुर्लभम् । यद्दृष्टिमात्रान्मनुजा गतदोषाभवन्ति हि
यदुम्पर्शनाद्यान्तिसोमलोकं विनिन्दिताः । यत्र स्नात्वा विधानेन सन्तर्प्य पितृदेवताः
सोमलोकं विनिर्मितं विष्णुलोकम् प्रपद्यते । उपवासत्रयं कृत्वा पूजयित्वा जनाद्गन्तुम्
न तेषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि । त्रिशत्रेण स्थितो भूत्वा पूजयित्वा जनाद्गन्तुम्
जपं कुर्वन्विशेषेण मन्त्रसिद्धिः प्रजायते । कर्मणा मनसा वाचा यत्कृतं पातकं नृभिः
तत्सर्वं क्षयमायाति सोमकुण्डे क्षणादिह । ततस्तु द्वादशादित्यतीर्थम्पापहरम्परम् ॥
यत्र तप्त्वा पुनः कृच्छ्रं काश्यपः सूर्यतां ययौ । दुर्लभं त्रिषु लोकेषु तपःसिद्धये कारुणम्
रविचारेषु सप्तम्यां सङ्क्रान्त्यां विधिवन्नरः । सप्तजन्मकृतात्पापात्स्नानमात्रेण शुद्ध्यति
पापकं विधिवत्कृत्वा पूजनीयो जनाद्गन्तुः । सूर्यलोके सुखम्भुक्त्वा विष्णुलोके महीयते

महारोगाभिभूतस्तु स्नात्वा पीत्वा जलं शुचिः ।

रोगमुक्तोऽन्निरादेव नाऽत्र कार्या विचारणा ॥ ३६ ॥

चतुःस्रोतं परं तीर्थं विलोचनमनोहरम् । धर्मार्थकाममोक्षास्ते तिष्ठन्ति द्रवरूपिणः
हेराज्ञाऽनुसारेण क्षेत्रेऽस्मिन्वैष्णवे स्वयम् । पुरुषार्थाद्रवीभूताभूतानां मुक्तिहेतवः

पूर्वादिदिक्षु क्रमसन्निविष्टा धर्मप्रधाना इव रूपभाजः ।

भजन्ति ये तान्क्रमसन्निविष्टान्प्रसन्नतैषां सततं भवेद्धि ॥ ४२ ॥

नाऽन्यत्र क्षेत्रे मिलिताः कथञ्चिच्चत्वार एते त्रिदशैरलभ्याः ।

तान्निमं जन्म जवेन लब्ध्वा पश्यन्ति पूर्वार्जितपुण्यपुञ्जाः ॥ ४३ ॥

ये दुर्जना दुर्जनसङ्गभाजः क्षमाजं वप्राणजयप्रधानाः ।

क्रीडामृगा ग्राम्यवपूजनां न ते प्रपश्यन्त्यचिरात्पुमर्थान् ॥ ४४ ॥

तथैव पश्यन्त्यचिरेण तत्त्वज्ञानं कहेतुनपि तान्पुमर्थान् ॥ ४५ ॥

यत्र ब्रह्मादयो देवा ऋषयश्च तपोधनाः । पर्वणि प्रयताः स्नातुं समायान्ति पञ्चाननः ॥

ततः सत्यपदनाम तीर्थं सर्वमनोहरम् । त्रिकोणाकारमेवैतत्कुण्डं कल्मषनाशनम् ॥

एकादश्यां हरिस्तत्र स्वयमायाति पावने ॥ ४७ ॥

तत्पश्चाद्दृश्यः सर्वे मुनयश्च तपोधनाः । स्नातुमायान्ति विधिवत्कुण्डे सत्यपदाभिधे
गन्धर्वाप्सरसां यत्र मध्याह्ने हरिवासरे । गानं शृण्वन्ति विरलाः सत्यव्रतपरायणाः
दर्शनाद्यस्य तीर्थस्य पातकानि महान्त्यपि । पलायन्ते भयेनैव सिंहं दृष्ट्वा मृगा इव

स्वशाखोक्तविधानेन स्नानं कृत्वा विचक्षणः ।

सत्यलोकमवाप्नोति ततो नैःश्रेयसम्पदम् ॥ ५१ ॥

अहोरात्रं शुचिर्भूत्वा उपोष्य च जनार्दनम् ।

पूजयित्वा यथाशक्त्या स जीवन्मुक्तिभाजनः ५२ ॥

ब्रह्माविष्णुश्च रुद्रश्चत्रिकोणस्थाः समाहिताः ।

तपः कुर्वन्त्यनुदिनं सर्वलोकादितोषणम् ॥ ५३ ॥

त्रिकोणमण्डितं तीर्थं नाम्ना सत्यपदप्रदम् । दर्शनीयं प्रयत्नेन सर्वपापमुमुक्षुभिः ॥
जपंतपो हरिस्तोत्रं पूजांस्तुत्यभिवन्दनम् । माहात्म्यं कुर्वतां वक्तुं ब्रह्मणाऽपि न शक्यते
ततोऽतिविमलं नाम नरनारायणाश्रमम् । द्विविधं दृश्यते तत्र पाथः परमनिर्मलम् ॥
उभाभ्यामुभयोः प्रीतिर्भवतीति विनिश्चितम् । तत्र स्नात्वा प्रयत्नेन पूजयित्वा जनार्दनम्

सर्वपापविनिर्मुक्तस्तत्क्षणाद्वाऽत्र संशयः ॥ ५७ ॥

ततो नारायणावासशिखरे विमलाकृति । तीर्थं पवित्रमुर्वश्या अभिव्यक्तिकरम्भवेत्

स्कन्द उवाच

अभिव्यक्तिः कथं तस्या उर्वश्याः शिखरे पितः ।

किम्पुण्यं किम्फलं तत्र परं कौतूहलम्बद ॥ ५८ ॥

शिव उवाच

धर्मस्य पत्नीमृत्यांसीत्तस्यां जातौ पडानन ! नरनारायणौ साक्षाद्भगवानेव केवलम्
पित्रोराज्ञामनुप्राप्यतपोऽर्थं कृतमानसौ । उभयोर्नगयोस्तौ तु तपोमूर्ती इव स्थितौ
तौ दृष्ट्वा विस्मितः शक्रः प्रेक्षयामास मन्मथम् । सगणंतपसोऽध्वंसो यथास्याद्बन्धमादनम्
विक्रम्यविधिवत्ते तु नारायणवलोदयम् । ज्ञात्वा हतमनस्कास्तानुवाच जगतीपतिः

हरिस्त्वाच

किमर्थमागता यूयमातिथ्यं गृह्यतामिति ॥ ६४ ॥

इत्युक्त्वा फलमूलानितेभ्योऽस्त्वोर्वशीं तथा । दत्त्वान्तर्धिमगादेव पश्यतां विघ्नकारिणीम्
ते तु गत्वा दिवं भीता शक्रायोर्बुवंलं हरेः । शक्रस्तामुर्वशीं प्राप्य हर्षणैकयुतोऽभवत्
ततः प्रभृति तत्तीर्थमुर्वशी नामतः पृथक् । प्रसिद्धं यत्र भगवान्स्वयमास्ते तपोमयः
तत्र स्नात्वा विधानेन उपोष्य रजनिद्वयम् । पूजयित्वा हरिस्तत्र नरो नारायणो भवेत्
उर्वशीकुण्डमासाद्य कामनावशतो नरः । उर्वशीलोकमाप्नोति स्नानमात्रेण पुत्रकम् ॥
सदैव भगवांस्तत्र उर्वशीकुण्डसन्निधौ । भूतानां भावयन्मध्यं तपोमूर्तिर्व्यवस्थितः

आमोदं तदुपरि वै प्रभञ्जनोऽपि श्रीभर्तुर्वहति पदाम्बुजैकलब्धम् ।

यत्सङ्गात्कलियुगकल्मषातुराणामुत्सङ्गे न भवति पापभारपाकः ॥ ७१ ॥

यत्सङ्गाद्गर्धर्मपावहत्पदश्रीनिर्विण्णो गिरिविवरेऽन्युतं कसेवी ।

श्रीभर्तुश्चरणयुगं वहन्समन्तादभ्येति प्रशममहस्तपः समीरे ॥ ७२ ॥

गीर्वाणानुपहसति स्वघ्नेन पूर्णः कीटोऽपि प्रशमितदुर्नयो निरीहः ।

यत्रस्थः कुसुमनिवेदमात्मयोगपर्युष्टं जहदुपयास्यते पदं तत् ॥ ७३ ॥

यत्रेत्वा मुनिमतयो वहिः पदार्थान्नापश्यन्निहितपदाम्बुजैकभाजः ।

यत्रस्थः स्वयमपि गोपतिर्जनानामाश्रितस्त्वपदमनुक्रमागतानाम् ॥ ७४ ॥

यद्गतिं सन्ति तीर्थानि गिरौ नारायणाश्रिते । सर्वपापहराण्याशु तान्यहं वेदनोजनः

संसारकुहरे घोरे यत्र स्थगितमात्मनः । उर्वशीकुण्डमासाद्य दिनमेकं वसेन्नरः ॥ ७५ ॥

उर्वशीदक्षिणे भागे आयुधानि जगत्पतेः । विद्यन्ते दर्शनात्तेषां न शस्त्रभयभागभवेत्

य इदं शृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वा समाहितः । सर्वपापविनिर्मुक्तः सालोक्यं लभते हरेः

इति श्रीस्कान्दे महापुराण एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णव-
खण्डे बदरिकाश्रममाहात्म्ये शिवकर्त्तिकेयसम्वादे पञ्चधारादितीर्थ-

माहात्म्यवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

अष्टमोऽध्यायः

मेरुसंस्थापनतीर्थादिधर्मक्षेत्रादिविविधतीर्थान्तमहत्त्ववर्णनम्

शिव उवाच

ब्रह्मकुण्डादक्षिणतो नरावासगिरिर्महान् । यत्र भगवता मेरुः स्थापितो लोकसुन्दरः

स्कन्द उवाच

कथं भगवता मेरुः स्थापितो नरसन्निधौ । महत्कौतूहलं तात! कथ्यतां यदि रोचते

महादेव उवाच

यदा भगवतो वासो विशालायां समागतः । देवा महर्षयः सिद्धाः सविद्याधरचारणाः

विहाय मेरुशृङ्गाणि भगवद्दर्शनोत्सुकाः । भगवद्दर्शनाह्लादतिरस्कृतसुरालयाः ॥ ४ ॥

तदा तु भगवांस्तेषां सुखहेतोः पडानन ! । उत्पाद्यमेरुशृङ्गाणि करेणैकेन लीलया

स्थापयामास सर्वेषां भगवान्प्रीतिवर्द्धनः ॥ ५ ॥

ततः सर्वे समालोक्यगिरिं काञ्चननिर्मितम् । प्रसन्नास्तुष्टुबुः सर्वेनारायणमनामयम्

देवा ऊचुः

योऽस्मत्सुखाय भवविश्रमणाय विभ्रल्लीलातनूः कनकशैलमिहाऽऽनिनाया

जेता सुरार्द्धनशतं त्रिदशैकपक्षस्तस्मै विधेम नम उग्रतपःश्रियाय ॥ ७ ॥

यद्यत्करोति कृपया कृपणार्तिवृत्तशैलाग्निराश्रितकृदेकविदाम्वरिष्ठः ।

स्वेनैव तेन करणेन स तुष्यतां नो यस्याऽन्वकारिपुरुषेण न केनचिद्वै ॥

अस्माकमुन्नतश्रियां विदधाति सम्यक्किञ्चिदपि तेव कुरुणो निजलाभपूर्णः ।

त्रैलोक्य रक्षणविचक्षणदृष्टिपातपूर्णांमृताम्बुधिरसो विपदः प्रपायात् ॥ ६ ॥

ऋषय ऊचुः

येनाऽध्यस्तं भाति समस्तं जगदेकं क्रीडाभाण्डं सत्यतयाऽजस्यविभूम्नः

भानां वृन्दं यद्वदनेष्याश्रितमूर्तिस्तस्मै नित्यं शाश्वत! तुभ्यं प्रणमामा ॥ १० ॥

सिद्धा ऊचुः

यत्कपालवत एव महान्तः सिद्धिमीयुरितरे भवभाजः ।

तेऽचिरेण भवभीमपयोधिं तीर्णवन्त इति नः सुमनीषा ॥ ११ ॥

विद्याधरा ऊचुः

विभो! सद्गुणग्राम! कल्याणमूर्ते! परेशान सम्मानसन्तानहेतो !

भवत्पादपद्मासवस्वादमत्ताः कृतार्था न चित्रं भवत्यत्र किञ्चित् ॥ १२ ॥

ततस्तुष्टोऽथभगवांस्तेषामासीद्विवौकसाम् । वरंवृणुध्वमित्युक्तास्तेप्रोचुर्वरदर्पभम्

परितुष्टो भवान्साक्षाद्देवदेवो रमापतिः । वद्री न त्वया त्याज्या न च मेरुः कदाचन

मेरुशृङ्गं प्रपश्यन्ति येजनाः पुण्ययभागिनः । तेषांचैतत्प्रसादेनमेरौवासः प्रजायताम्

तत्र भुत्वा चिराद्भोगान्भूयादन्ते लयस्त्वयि ।

एवमस्त्विति चाऽऽभाष्य तत्रैवाऽन्तर्हितो हरिः ॥ १६ ॥

ततः प्रभृति ते सर्वे मेरुशृङ्गविहारिणः । नरनारायणस्याऽन्ते पाल्यमाना मुहुर्मुहुः ॥

कदाचिद्विवि तिष्ठन्ति कदाचिन्मेरुमध्यतः । निर्विशङ्का निरुद्वेगा ऋषयश्चतपोधनाः

भगवानपि तत्रैव नररूपेण तिष्ठति । धनुर्वाणधरः श्रीमांस्तपसा पावकोपमः ॥

आनन्दमृगिवृन्दस्य जनययंस्तप आस्थितः ॥ १६ ॥

ततस्तु परमंतीर्थलोकपालाभिवन्दिताम् । यत्र संस्थापयामास लोकपालान्हरिः स्वयम्

स्कन्द उवाच

कथं भगवता तत्र लोकपालाश्च स्थापिताः । महत्कौतूहलं तात कथयस्व महामते

शिव उवाच

एकदा मेरुमध्यस्थाश्रयानिह हरन्हरिः । देवानामृषिमुख्यानां चरितं द्रष्टुमुद्यतः ॥

तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय नमस्कृत्य द्विवौकसः । ऊबुस्ते विनयात्सर्वेप्रसीदभगवन्विभो

क्षणं विश्राम्यविधिवद्दृष्ट्वातां विरलांभुवम् । सान्निध्यमृषिदेवानामयुक्तंभावयन्मिथः

ततः प्रहस्य भगवानुवाच मधुसूदनः । लोकपालान्समाहूय नाऽत्र स्थेयं भवद्विधैः

ऋषयस्तापसाः सिद्धासखीकानिवसन्ति हि । भवद्विधानामास्थानंपुरैवकल्पितंमया

ततः स त्वरितो गत्वा रम्ये गिरिवरे हरिः । लोकपालान्समाहूय स्थापयामास तान् गुह ।
तत्रैव शैलदण्डेन हत्वा द्रिजलकाङ्क्षया । क्रीडापुष्करणीं तेषां निर्ममे सुमनोहराम् ॥

सखीका यत्र गीर्वाणा विचरन्ति निजेच्छया ।

गायन्ति स्वनुमोदन्ति गन्धर्वास्त्रिदिवौकसाम् ॥ २६ ॥

वनानि कुसुमामोदरभ्याणि परिपोषतः । दिनानि यत्र गच्छन्ति क्षणप्रायाणि देहिनाम्
भगवानपि तत्रैव तेषामानन्दमावहन् । द्वादश्यां पौर्णमास्याञ्च स्वयमायाति मज्जने
तत्पश्चाद्दृश्यः सर्वे मुनयश्च तपोधनाः । यत्र स्नात्वा विधानेन गुह ! मध्याह्नकालतः ॥

असङ्गं परमं ज्योतिर्जले पश्यन्ति चक्षुषा ॥ २७ ॥

सर्वतीर्थावगाहेन यत्फलम्परिर्कीर्तितम् । तत्फलं तत्क्षणादेव दण्डपुष्करिणीक्षणात्
यत्र काम्यानि कर्माणि सफलानि मनीषिणाम् । यत्र पिण्डप्रदानेन गयातोऽष्टगुणं फलम्
यज्ञो दानं तपः कर्म सर्वमक्षयमुच्यते । द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य ज्येष्ठे मासि पञ्चम्याम् ॥
तत्र स्नात्वा विधानेन कृतकृत्यो भवेद्यतः । बदरीतीर्थमध्ये तु गुप्तमेतत्सुरोत्तमैः ॥

न वाच्यं यत्र कुत्राऽपि तव प्रीत्या मयोदितम् ॥ २८ ॥

वक्तव्यं किमिह बहुप्रभूतपुण्याः पश्यन्ति प्रथितमिदं सुरैर्गुप्तम् ।

नाऽन्येषां कथमपि चेतसि प्रसङ्गाद्देवैः स्यादनुदिनचिन्तितं गुहं तत् ॥ २९ ॥

येषामेव भगवति चैतस्मिन्कर्मस्वाध्यायाभ्यासनविधिक्रमेण जातम् ।

पश्यन्ति त्रिभुवनदुर्लभं सुतीर्थं दण्डोदं न भवति चाऽन्यथा सुदृष्टम् ॥ ३० ॥

दण्डोदकात्परं तीर्थं न विष्णोः सदृशोऽमरः । विशालासदृशं क्षेत्रं नभूतं न भविष्यति
सेवनीया प्रयत्नेन विशाला च विचक्षणैः । य इच्छेत्सततं धाम भगवत्पार्श्ववर्ति वं

स्कन्द उवाच

गङ्गामाश्रित्य तीर्थानि कानि सन्तीह सत्पदे । श्रेयस्कराणि भूरीणि संक्षेपात्तानि मेव ह

महादेव उवाच

गङ्गायां यत्र संयोगो मानसोद्वेदसन्निधौ । तत्तीर्थं विमलं पुण्यं प्रयागादधिकं महत्
त्रिशङ्कर्षहस्त्राणि वायुभोजनतो भवेत् । तत्फलं स्नानमात्रेण गङ्गायाः सङ्गमेनृणाम्

सङ्गमादक्षिणे भागे धर्मक्षेत्रं प्रकीर्तितम् । यत्र मूर्त्या श्रुतौ जातौ नरनारायणावृषी
तत्क्षेत्रं पावनं मर्त्ये सर्वेषामुत्तमोत्तमम् । धर्मस्तत्रैव भगवांश्चतुष्पादवतिष्ठति ॥ ३१ ॥
यत्र यज्ञास्तपोदानं यत्किञ्चित्कियते नृभिः । तत्पुण्यस्य क्षयो नास्तिकल्पकोऽपि शतैरपि
ततो दक्षिणदिग्भाग उर्वशीसङ्गमाभिधम् । सर्वपापहरं पुंसां स्नानमात्रेण देहिनाम्
कूर्मोद्धारस्ततः साक्षाद्भक्त्यैकसाधनम् । स्नानमात्रेण भूतानां सत्त्वशुद्धिः प्रजायते
ब्रह्मवर्त्तस्ततः साक्षाद्ब्रह्मलोकैककारणम् । दर्शनादेव तीर्थस्य सर्वपापक्षयो भवेत् ॥
बहूनि सन्ति तीर्थानि दुर्गम्यानीह देहिनाम् । संक्षेपात्कथितं वत्स ! तवादर्शनादिदम्
य इदं शृणुयादित्यं श्रावयेद्वा समाहितः । सर्वपापविनिर्मुक्तः पदं विष्णोः प्रपद्यते ॥

राजा विजयमाप्नोति सुतार्थी लभते सुतम् ।

कन्यार्थी लभते कन्यां कन्या विन्दति सत्पतिम् ॥ ५२ ॥

धनार्थी धनमाप्नोति सर्वकामैकसाधनम् ॥ ५३ ॥

मांसमात्रं नरो मत्स्याश्रुगुयाद्यः समाहितः । तस्याऽर्भोऽसमावाप्तिर्दुर्लभाऽपि न संशयः
आध्रिव्याधिमयं घोरो दारिद्र्यं कलहं तथा ।

यस्य गेहेषु माहात्म्यं तत्रैतानि न कर्हि चित् ॥ ५५ ॥

नाऽपमृत्युर्न सर्पादिदौर्भाग्यञ्चापि वर्तते । दुःस्वप्नग्रहपीडा च परराष्ट्रभयं तथा
युद्धे यात्राप्रयागे च पठनीयं प्रयत्नतः । विवाहे च विवादे च शुभकर्मणि यत्नतः ॥

पूर्णमासाध्यायमात्रेणा तदर्थं वा विचक्षणैः ।

सर्वकार्यप्रसिद्धिः स्यान्नाऽत्र कार्या विचारणा ॥ ५८ ॥

इति श्रीस्कन्दे महापुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायां द्वितीये वैष्णवखण्डे

वदरिकाश्रममाहात्म्ये शिवकालिकाश्रमसम्वादे वदरिकाश्रमे मेरुसंस्था

पनतीर्थलोकपालतीर्थदण्डपुष्करिणीतीर्थधर्मक्षेत्रादिविविध-

तीर्थक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनं नामाऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

इति श्रीस्कन्दे द्वितीये वैष्णवखण्डे तृतीये वदरिकाश्रममाहात्म्यं समाप्तम् ॥ २-३॥